



Prof. dr hab. inż. arch. Katarzyna Słuchocka
Politechnika Poznańska, Wydział Architektury
Instytut Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego
ul. Jacka Rychlewskiego 2, Poznań
katarzyna.sluchocka@put.poznan.pl

R E C E N Z J A

Rozprawy doktorskiej Pana mgr Jarosława Borka

pt. „ZNAKI SZCZEGÓLNE – TOŻSAME FORMY PRZESTRZENNE”

**wykonana na zlecenie Rady ds. stopni Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego
w Łodzi z dnia 04.11. 2024 r.**

RECENZJA

Do zlecenia została dołączona dokumentacja złożona przez Doktoranta:

1. Jarosław Borek_dorobek artystyczny;
2. Rozprawa doktorska pt.: „ZNAKI SZCZEGÓLNE – TOŻSAME FORMY PRZESTRZENNE”.

Dane Habilitanta

Mgr sztuki Jarosław Borek jest absolwentem Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi oraz Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych im. Tadeusza Makowskiego w Łodzi.

W 2008 roku uzyskał dyplom z wyróżnieniem, wykonany pod kierunkiem prof. Krzysztofa Wawrzyniaka w Pracowni Technik Wklęsłodrukowych na kierunku Grafika Warsztatowa. W latach 2009 – 2011 pracował jako asystent dr hab. Janusza Czumaczenko prof. ASP, w Pracowni Rzeźby na Kierunku Grafika i Malarstwo w Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego. Pracę w pełnym wymiarze godzin na Wydziale Rzeźby i Działań Interaktywnych ASP w Łodzi rozpoczął w 2014 roku.

Obecnie jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym, prowadzi zajęcia w Pracowni Małej Formy Rzeźbiarskiej oraz Podstaw Rzeźby w Zakładzie Propedeutyki Rzeźby, Instytutu Rzeźby na Wydziale Sztuk Pięknych Akademii Sztuk Pięknych imienia Władysława Strzemińskiego w Łodzi.

Tworzy w zakresie rzeźby, instalacji, fotografii, rysunku i grafiki.

Dorobek artystyczny

- 12 realizacji w przestrzeni publicznej,
- 12 wystaw indywidualnych,
- 38 wystaw zbiorowych,
- 7 sympozjów artystycznych.

Nagrody i wyróżnienia

- 2019 - Statuetka "Łódzkie Eureka" 2018 w kategorii Sztuka przyznana za rzeźbę "The Ring" zrealizowaną na międzynarodowym festiwalu "2018 Chengdu International Sister Cities Sculpture Creation and Exhibition" symbolizującą współpracę dwóch siostrzanych miast: Łodzi i Chengdu. Statuetka "Łódzkie Eureka" przyznawana jest co roku łódzkim naukowcom za osiągnięcia z różnych dziedzin za miniony rok. Statuetki wręczone zostały na uroczystej gali zakończonej koncertem orkiestry symfonicznej;
- 2013 – Wyróżnienie w konkursie „MŁODZI W ŁODZI – Mam pomysł na biznes” organizowanym przez Urząd Miasta Łodzi za projekt ID.FOR.FUN;
- 2013 – Finalista konkursu MODERNA organizowanym przez HUSH Warsaw;
- 2002 „Sztuka bez granic w Kluczborku”, wyróżnienie w II Międzynarodowym Festiwalu Małych Form Plastycznych ARTFORM 2002.

Funkcje Kuratora / Komisarza

- Październik 2018 – „Dyplomy No1” / Komisarz wystawy dyplomów z Wydziału Rzeźby i Działań Interaktywnych inaugurującej rok akademicki 2018/2019, galeria Hol CPM, ASP Łódź;
- Lipiec 2018 – „Osnowa od nowa” / Komisarz pleneru rzeźbiarskiego, Konstantynów Łódzki – realizacja rzeźby w przestrzeni miejskiej;
- Styczeń 2017 – „Biżuteria Miejska – 4.wymiar” / Kurator wystawy, Galeria ASP, Łódź;
- Październik 2016 – „Biżuteria Miejska” / Komisarz wystawy w ramach Sympozjum "Biżuteria Miejska" organizowanym przy współpracy Katedry Biżuterii i Wydziału Rzeźby i Działań Interaktywnych Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi, Filharmonia Łódzka im. Artura Rubinsteina w Łodzi.

Inne formy upublicznienia

- Luty 2023 – Ekspozycja prac podczas balu charytatywnego połączonego z aukcją organizowanego przez Fundację Dom w Łodzi, Hi Piotrkowska, Hotel Hampton by Hilton, Łódź;
- Grudzień 2019 – Wrzesień 2020 – Ekspozycja rzeźb we wzorcowym apartamencie Oxygen na 50 piętrze, apartamentowca przy ul. Złotej 44 w Warszawie;.
- Październik 2016 - Ekspozycja Biżuterii i Rzeźby ID.FOR.FUN na TUTU New Market w ramach ART & Fashion FORUM by Grażyna Kulczyk, Poznań;

- Marzec 2015 – „Modular Shapes – rzeźba” / Ekspozycja podczas targów bursztynu Amberiff 2015, EXPO Gdańsk;
- Październik 2014 – „Modular Shapes - rzeźba” / Ekspozycja podczas Fashion Philosophy Fashion Week Poland, EXPO Łódź.

Struktura pracy oraz tematyka problematyki naukowej poruszona w rozprawie

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska została przygotowana pod kierunkiem dr hab. Janusza Czumaczenko, prof. uczelni. Temat pracy jest połączeniem „estetyki miejsca, komunikacji wizualnej oraz tożsamości kulturowej w jedność” [Borek 2024: 5], wynikające z ukierunkowań artystycznych, upodobań estetycznych oraz świadomości miejsca i czasu w którym, jak wskazuje Autor, obecnie znajduje się.

Praca składa się z 8 rozdziałów, liczy 142 strony, z czego wyróżnione zostały trzy główne rozdziały: Rozdział I - „ZNAK A SZTUKA SPOJRZENIA”, Rozdział II - „TOŻSAMOŚĆ MIEJSCA W LINII PROSTEJ”, Rozdział III - „BUDOWANIE ZDOLNOŚCI PRZESTRZENNYCH ZA POMOCĄ ELEMENTÓW WIELOŚCIENNYCH”. Podział niniejszej pracy wydaje się jak najbardziej słuszny z punktu widzenia prezentacji badanego materiału naukowego oraz ze względu na sposób podejścia do problematyki.

W Rozdziale I, zatytułowanym: „ZNAK A SZTUKA SPOJRZENIA”, Autor przytacza wybrane przykłady znaku abstrakcyjnego na tle kulturowym (znaki rytualne i magiczne, pierwsze piktogramy oraz egipski system znaków demotycznych służących głównie do celów handlowych, w aspekcie symboliki znaczeniowej oraz graficznego charakteru reprezentującego abstrakcyjną ideę. Odnosi się również do służących niekiedy do komunikacji również ze światem przodków cywilizacji chińskich znaków pisma Han, reprezentujących określone pojęcia ideowe lub słowa oraz rozwoju typografii i kultury komunikacji, skupiając się na logotypach, syntetycznej identyfikacji marki na tle dominującej dziś kultury obrazkowej. W rozdziale tym znajdziemy także szczegółowe informacje na temat komunikacji naściennej wykorzystywanej w dzisiejszym Street-Arcie oraz graffiti, bazując na łódzkich muralach oraz kultowych napisach naściennych.

Pojmowanie litery alfabetu w ujęciu znaku abstrakcyjnego jest jednym z punktów głównych w prowadzonych badaniach naukowych Pana mgr Jarosława Borka.

Rozdział II, pt.: „TOŻSAMOŚĆ MIEJSCA W LINII PROSTEJ” to głównie rys historyczny Łodzi przemysłowej, stanowiący wstęp do rozwoju konstrukttywizmu oraz tendencji w sztuce jakie ukształtowali jego przedstawiciele na kolejne lata transformacji miasta, a także twórczość Władysława Strzemińskiego w aspekcie systemu znaków abstrakcyjnych składających się na alfabet związany z Łodzią do czasów współczesnych.

W Rozdziale III: „BUDOWANIE ZDOLNOŚCI PRZESTRZENNYCH ZA POMOCĄ ELEMENTÓW WIELOŚCIENNYCH” Doktorant podejmuje tematykę związaną z „wychowaniem plastycznym i kształtowaniem wyobraźni przestrzennej w narzuconym systemie znaków na podstawie kompozycji rzeźbiarskiej „MIASTO” [Borek 2024: 10], przywołując jako wiodące elementy architekturę, urbanistykę oraz linię geometryczną. Rozpatrywany w kontekście kształtowania przestrzeni i zmieniających się potrzeb społecznych Linearny System Ciągły Oskara Hansena, także brutalizm architektoniczny niewątpliwie wiąże się z minimalistycznym postrzeganiem przestrzeni naszej egzystencji. Pan Jarosław Borek przytacza w tym miejscu „przykłady charakterystycznej, brutalistycznej

w wyrazie linii, wykorzystanej w twórczości wybranych artystów XX wieku: Eduardo Chillidy, Tonyego Smitha, Bernara Veneta w dziedzinie wielkoformatowej rzeźby miejskiej oraz malarstwa Franza Kline'a i Hansa Hartunga" [Borek 2024; 11].

Ostatnia część dysertacji obejmuje próbę uzasadnienia wagi wyróżnionych wątków historycznych, projektowych, artystycznych i architektonicznych oraz próbę naznaczenia sposobu i potrzeby konfrontacji sztuki abstrakcyjnej i treści bezpośrednich pochodzących z przekazu obrazowego, jak i wskazania potrzeby identyfikacji publicznych sztuk wizualnych, powiązanych z charakterem i dziedzictwem kulturowym miejsca ich występowania. Ostatnia część rozprawy jest bogato ilustrowana.

Charakter rozprawy

Rozprawa doktorska Pana mgr Jarosława Borka wpisuje się w nurt działań naukowych łączących wiedzę teoretyczną z doświadczeniami badawczymi oraz artystycznymi Autora. Całokształt niniejszej pracy pozwala sklasyfikować ją w kręgu prac teoretyczno-praktycznych z zakresu historii sztuki, teorii sztuki w kontekście bezpośrednich związków z dyscypliną artystyczną: sztuki plastyczne. Zaprezentowane przez Autora rozważania mogą stać się przyczynkiem do dyskusji, w jaki sposób analityczna percepcja dzieł artystycznych, może mieć przełożenie na jakość kontekstu naszej egzystencji. Praca jest próbą umożliwienia czytelnikom lepszego zrozumienia bardziej zawansowanych zależności między słowem, znakiem, interpretacją a dziełem plastycznym, zwracając jednocześnie uwagę na rolę tego ostatniego w procesie edukacji oraz umiejętności skutecznego przekazywania istotnych treści kolejnym grupom odbiorców.

Kierunek przeprowadzonych badań implikować może wzrost zainteresowania sztuką i stanowić zachętę do podejmowania podobnych problemów naukowych czy popularno-naukowych, poczynając od najmłodszego pokolenia a skończywszy na seniorach. Przenikanie się wątków wybranych dzieł, ich analizy formalnej i semantycznej wraz z opisem słownym daje interesujący zespół wzajemnych zależności, które Doktorant starał się w pracy szeroko przedstawić i skomentować. Prowadzone badania stanowią niewątpliwie walor pracy zwracając uwagę na relacje człowieka z otaczającym kontekstem przestrzennym. Znajdujemy w opracowaniu wątki historyczne, projektowe, artystyczne i architektoniczne, co świadczy o szeroko zakrojonych badaniach oraz analizach przeprowadzonych na potrzeby pracy doktorskiej. Sam zakres badawczy jest znaczny i interesujący, a tematyka badawcza, poruszana w przedstawianej do recenzji rozprawie, jak najbardziej wpisuje się w badania prowadzone w ramach nauk w dziedzinie sztuk plastycznych, w dyscyplinie artystycznej sztuki piękne. Może wpływać na poszerzenie zbioru narzędzi wspierających twórczość plastyczną w kwestiach, poznawczych, popularyzatorskich i edukacyjnych.

Przyjęta metodologia i narzędzia badawcze

Przyjęte w rozprawie metody badań, to:

- metoda obserwacyjna;
- analiza literatury;
- studium wybranych przypadków;

- metoda heurystyczna.

Omawiając szczegółowo charakter narzędzi badawczych, zwrócić należy uwagę na zasadność stosowania wyżej wymienionych metod, choć wykorzystane były w różnym stopniu i w sposób niekomplementarny.

Przegląd literatury umożliwił Doktorantowi rozpoznanie wybranych do analizy zagadnień, charakter i źródła omawianych znaków służących komunikacji, a stosowanych w różnych epokach historycznych, środków ekspresji artystycznej. Studium przypadku pozwoliło na zdefiniowanie i określenie charakteru oraz znaczenia znaku abstrakcyjnego w aspekcie języka komunikacji przez sztukę.

Postępowanie to, jak i metoda oparta na twórczym myśleniu i przyjęciu indywidualnego toku rozumowania, przyczyniły się do nakreślenia kierunku podejmowanych przez Doktoranta działań.

Odnalezienie charakteru oddziaływania dzieła sztuki w przestrzeni miejskiej, wywoływanych interakcji pomiędzy dziełem a odbiorcą oraz, po części, pełnionej przez dane dzieło funkcji w konkretnej przestrzeni, stanowiły rdzeń aktywności mającej prowadzić do zdefiniowania wniosków. Autor skupiał się na poszukiwaniu powiązań pomiędzy znakiem, literą, dziełem sztuki a indywidualnym wyrazem dzieła i komunikatem przez dzieło przekazywanym oraz odczuciach emocjonalnych, co wiąże się ściśle z percepcją artykulacji artystycznych. W znaczącym stopniu pomocne dla porównania znaczenia wybranych dzieł i przypisywania im określonych znaczeń oraz odnajdywania charakteru i roli jako środka identyfikacji wizualnej okazało się heurystyczne podejście do zagadnienia.

Rozwiązanie problemów badawczych postawionych w rozprawie

Odpowiedzi na podjęty problem badawczy recenzentka upatruje w treściach zapisanych w opracowaniu, przyjmując je za wnioski końcowe: ***"na podstawie przeprowadzonych badań można uznać za „fundamentalną” wartość znaku w historii komunikacji naściennej oraz syntezę znaku w kontekście przekazywanych cech indywidualnych. Ale też wpływ współczesnej komunikacji naściennej (...) na rozwój artystyczny i kulturowe uwarunkowanie twórcy"*** [Borek 2024: 66]. W opinii recenzentki zakres prac wykonanych w trakcie opracowywania dysertacji jest na poziomie podstawowym-wystarczającym. Zebrany i prezentowany przez Doktoranta materiał został przeanalizowany, co może prowadzić do wniosku, że sam sposób podjętego działania oraz temat warto są kontynuacji, a przede wszystkim rozszerzenia, być może na etapie kolejnego rozwoju naukowego.

Analiza źródeł oraz materiałów badawczych

W tym punkcie recenzji chciałabym odnieść się do wątpliwości i pytań, które zrodziły się w trakcie czytania niniejszej rozprawy. Stanowią one odniesienie do fragmentów pracy, w których w opinii recenzentki wystąpiły.

Rozdział pt. „WPROWADZENIE”, cytuję: *„Pomysł na temat mojej rozprawy doktorskiej narodził się pewnego razu z chęci zorganizowania niewielkiej wystawy rzeźby. Wystawa miała mieć miejsce w świeżo zrewitalizowanej przestrzeni mojego miasta. (...) Surowość betonowych ścian galerii, obnażona konstrukcja architektoniczna jej wnętrza oraz wyeksponowane komunikaty typograficzne na szerokich witrynach otwierających się na świat rewitalizowanej Łodzi, jej dziedzictwo kulturowe, odnalazły głęboko skryte w mojej świadomości odczucie o niezwyklej symbiozie twórczej pomiędzy tożsamością miejsca, w którym się wychowałem i które mnie artystycznie*

uksztaltowało, a formą którą zaczynałem wówczas z coraz większą śmiałością przekształcać ze szkicu w grafikę, z grafiki w znak graficzny a ze znaku w rzeźbę. Do wystawy moich prac finalnie nie doszło”. [Borek 2024: 5].

- **Pytanie_01** opisane zdarzenie stanowiło istotny impuls w wyborze tematu rozprawy doktorskiej.
Czy Pan mgr Jarosław Borek nie uważał za zasadne zamieszczenie w opracowaniu materiału graficznego obrazującego wskazane miejsce, a może także dokumentacji prac autorskich, które miały być prezentowane we wnętrzu?

Rozdział III pt.: „BUDOWANIE ZDOLNOŚCI PRZESTRZENNYCH ZA POMOCĄ ELEMENTÓW WIELOŚCIENNYCH”, cytuję: „Funkcjonalizm, czyniąc architekturę regulatorem ruchów człowieka w przestrzeni, uprzestrzenia architekturę, łącząc ją z przestrzenią poza budynkiem i przestrzenią innych budynków” (dziełem nie jest budynek, lecz zorganizowana przestrzeń, która kształtuje życie i system ruchów człowieka (W. Strzeмиński))” [Borek 2024: 50].

- **Pytanie_02** z jakiego powodu Autor przywołuje tylko postać Oskara Hansena, wyróżniając jego podejście do architektury i sztuki, które charakteryzowało się interaktywnością, elastycznością oraz uwzględnianiem kontekstu społecznego i kulturowego? Czy nie byłoby wskazane sięgnąć do twórczości innych artystów kierujących się w procesach twórczych podobnymi zasadami?

Wśród architektów i artystów, którzy kierowali się podobnymi zasadami, można przecież wymienić:

Alvar Aalto, Louis Kahn, Rudolf Arnheim, Richard Rogers, Renzo Piano, Zaha Hadid, Tadao Ando, czy wreszcie kilku polskich twórców: Krzysztof Wodiczko i Andrzej Wajda.

Rozdział pt.: „ZAKOŃCZENIE”, cytuję: „Jaką rolę pełni dziś dzieło w przestrzeni publicznej? Z punktu widzenia marketingu miasta, pełni funkcję reklamy, mającej na celu przyciągnąć jak największą liczbę turystów” [Borek 2024: 70].

- **Pytanie_03** czy faktycznie dzieło w przestrzeni publicznej uznawane bywa wyłącznie jako produkt marketingowy? Jeśli takie wnioski nasuwają się w konsekwencji badań naukowych Autora, to należałoby udowodnić twierdzenie. Do tego celu mogłoby posłużyć przede wszystkim przeprowadzone rozpoznanie dotyczące faktycznych funkcji istniejących dzieł sztuki i nowo powstających w przestrzeniach publicznych oraz zestawienie tabelaryczne z przywołaniem konkretnych przykładów.

Kolejne pytanie dotyczy całości opracowania:

- **Pytanie_04** jakie Pan mgr Borek wyróżnia związki przewijającego się tematu linii w rozprawie doktorskiej z rozwojem artystycznym i kulturowym uwarunkowaniem twórcy?

Rozdział pt.: „ZAKOŃCZENIE”, cytuję: „Najnowsza, będąca jedną z trzech, a zarazem pierwszą w kolejności pracą w ekspozycji mojej rozprawy doktorskiej, „Geometrikon” wyróżnia się spośród pozostałych prac z cyklu, przede wszystkim masywną skalą, surowym wykończeniem ale też zamazaną do granic czytelności strukturą. Wszystkie te cechy określają jej miejski charakter, wpisując ją tym samym w kanon sztuki ulicy” [Borek 2024: 67].

- **Pytanie_05** dlaczego w opinii Doktoranta masywna skala, surowe wykończenie oraz zamazana do granic czytelności struktura mają jednoznacznie stanowić o miejskim charakterze płaskorzeźby? Proszę podać skąd geneza takiego uzasadnienia?

Rozdział pt.: „ZAKOŃCZENIE”, cytuję: „Niemniej na swojej drodze twórczej wielokrotnie spotykałem się z bogatą interpretacją moich prac u odbiorców tematycznie niezorientowanych lub poszukujących własnych skojarzeń. Rozmowy z tymi odbiorcami, o ich potrzebach i odczuciach związanych z odwiedzaniem wystaw, skłoniły mnie do myślenia o znaku abstrakcyjnym jako o elemencie życia codziennego posiadającym właściwości magiczne – amulecie” [Borek 2024: 69].

- **Pytanie_06_** Czy rozważano zasadność zaprezentowania w rozprawie zapisanych odczuć, refleksji, opinii osób odwiedzających wystawy, celem wyznaczenia charakterystycznych wątków znaczeniowych, które mogłyby stanowić podbudowę w kontynuacji procesu twórczego Autora?

Oryginalność rozprawy przedstawionej do recenzji

Rozprawa doktorska Pana mgr Jarosława Borka pt. „ZNAKI SZCZEGÓLNE – TOŻSAME FORMY PRZESTRZENNE” jest oryginalnym dziełem o charakterze naukowym. Jest samodzielny wkładem Doktoranta w badania łączące obszary sztuk plastycznych, teorii sztuki oraz historii sztuki i przez zastosowanie warsztatu naukowego spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim w dziedzinie sztuk plastycznych (sztuki), w dyscyplinie artystycznej sztuki piękne (sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki).

Wartość pracy podnosi dokumentacja fotograficzna prac autorstwa Pana mgr Jarosława Borka. Zwraca uwagę na sposób przekazu autorskiego, przybliża materię w jakiej działa. Zaprezentowane trzy prace mogą być uznane za cykl artykulacji powiązanych ze sobą tematycznie, strukturalnie oraz ideowo. Przestrzenny charakter prezentowanej formy, pt.: „Geometrikon”, nawiązujący do naściennej sztuki ulicy (graffiti, street-art.) stanowi interesujące ujęcie znaku typograficznego, rzeźba „Łódź 2024”, to interpretacja – przetworzenie splątanych linii w znak, jest uzupełnieniem przestrzeni miejskiej, a wieloelementowa kompozycja rzeźbiarska, pt.: „Miasto” przywołuje skojarzenia ze strukturą tkanki miejskiej. Interesujący charakter realizacji, ich twarda mocna wymowa i brzmienie w kontekście przestrzeni, odgrywają ważne role w odbiorze wizualnym, jako elementy składowe wnętrza urbanistycznych. Pan mgr Jarosław Borek przedstawia wielowariantowe rozmieszczenie swoich dzieł w przestrzeniach, w których faktycznie stanowią dobry zwornik, uzupełnienie, dopełnienie. Ich gabaryty, kolorystyka i sama forma wpisują się w funkcje dominant przestrzennych, budując swoiste napięcie interpretacyjne.

W odniesieniu do obecnego stanu wiedzy recenzowana praca wydaje się szerokim ujęciem poruszanego zagadnienia. W pracy zastosowano dostosowany na potrzeby rozważań Doktoranta aparat badawczy.

Wskazana byłaby kontynuacja badań i rozszerzenie ich względem nowo podejmowanych problemów i celów badawczych rozpatrywanych na przykładzie realizacji artystycznych, mogących stanowić charakterystyczny zbiór dzieł przypisanych do konkretnych przestrzeni lub autorów.

Analiza oraz interpretacja otrzymanych wyników

Niniejsza dysertacja stanowi wybór przykładów, które posłużyły Doktorantowi jako materiał badawczy. Przeprowadzone analizy oraz studium selektywnych przypadków pozwoliły na autorskie rozpoznanie wybranych do dalszego procesu badawczego dzieł artystycznych.

Doktorant w przedstawionej do recenzji rozprawie posłużył się następującymi narzędziami badawczymi: metoda obserwacyjna, analiza literatury, studium wybranych przypadków, metoda heurystyczna, co w powiązaniu z posiadaną wiedzą z zakresu prowadzenia badań naukowych w dziedzinie sztuki pięknej, dyscyplinie sztuki plastycznej i konserwacja dzieł sztuki. Podsumowując, analiza przedstawionych materiałów oraz interpretacja otrzymanych wyników badań w recenzowanej pracy były wystarczające, aby przeanalizować zgromadzony na rzecz badań materiał.

Słabe strony rozprawy oraz jej wady

Zaprezentowana przez Doktoranta rozprawa doktorska nie jest wolna od wad.

W niniejszej rozprawie doktorskiej trudno odnaleźć porządek oraz cel. Stanowi ona raczej przewodnik ze wskazówkami dla czytających, mającymi ułatwić zrozumienie, czy wręcz odgadnięcie zamysłu Autora. Zależności między alfabetem, literą, symboliką linii, rzeźbą i przestrzenią miasta można próbować doszukiwać się w różnorodny sposób, do końca pozostając w niepewności, czy aby właściwy.

W rozprawie Pan mgr Jarosław Borek przedstawia nam zestaw informacji, które możemy poskładać na zasadzie „zrób to sam”. W taki też sposób znalazłam w rozdziale pt. „ZAKOŃCZENIE” kilka wersów, które mogłyby pełnić funkcję tezy. Przykładowo:

- [1] *„Powstanie pierwotnych znaków abstrakcyjnych o nie do końca określonym znaczeniu rodzi podstawy hipotez o głęboko skrywanej, podświadomej potrzebie komunikowania się człowieka poprzez elementy sztuki abstrakcyjnej od samego początku swojego rozwoju”* [Borek 2024: 65].
- [2] *„Potrzeba komunikacji a więc praprzodek funkcjonalizmu ukierunkował człowieka do stworzenia znaków obrazowych, pierwszych znaków wizualnych oraz wkrótce po tym stworzenia systemów abstrakcyjnych znaków o ściśle określonym znaczeniu”* [Borek 2024: 65].
- [3] *„Filarem ewolucji człowieka jest język i chęć komunikacji, a przytoczone przykłady w pierwszym rozdziale mojej pracy, dotyczącym historii sztuki ale też historii rozwoju człowieka są tego niepodważalnym dowodem”* [Borek 2024: 65].
- [4] *„Powstanie najważniejszych systemów alfabetycznych naszej cywilizacji, abstrakcyjnych znaków komunikacji wizualnej, silna potrzeba komunikowania się za pomocą znaku lub obrazu stanowią o istocie rozwoju człowieka. Istocie tworzenia przez niego sztuki, korzystania z niej w życiu codziennym”* [Borek 2024: 65].
- [5] *„Podstawowymi narzędziami komunikowania się twórcy są: język, postrzeganie, oraz zdolności manualne ale też chęć czerpania i przekazywania wiedzy”* [Borek 2024: 65].
- [6] *„Zjawiskiem w sztuce dziś sprawującym rolę nie tylko reklamowe a również edukacyjne jest opisany przeze mnie w rozdziale pierwszym Street-art i charakterystyczna dla Łodzi sztuka murali”* [Borek 2024: 70].
- [7] *„Sztuka miejska, podobnie jak typografia na przestrzeni lat ewoluje, a jej kryteria są coraz szersze. Granice w sztuce przestają istnieć, a na pewno przestały już obowiązywać, co pozytywnie wpływa na przyszłość niesklasyfikowanych już realizacji przestrzennych, funkcjonalnych a więc w jakimś stopniu*

komercyjnych, przekazujących treści kulturowe oraz spełniających formalne wymogi dzieła służącego codziennej kontemplacji” [Borek 2024; 71].

Posiadając zebrany materiał badawczy Autor powinien zaprezentować konkretną tezę badawczą, która stanowiłaby wiodący charakter dociekań i próbę udowodnienia, bądź zaprzeczenia wstępnie obranego założenia.

Odnosząc się do precyzyjnie sformułowanego celu, który powinien znajdować się w każdej rozprawie doktorskiej, niezależnie od dyscypliny i dziedziny w ramach których jest prowadzona, możemy domniemywać, że zawarte we „WPROWADZENIU” zdanie: *„Następnie postaram się określić potrzeby odbioru sztuki abstrakcyjnej na tle treści bezpośrednich kultury obrazkowej oraz podejmę próbę wskazania potrzeby identyfikacji publicznych sztuk wizualnych z charakterem i dziedzictwem kulturowym miejsca, w którym się znajdują”* [Borek 2024: 11] może pełnić takową funkcję. Nie jest jednak zadaniem czytających, a tym bardziej recenzentów, aby na zasadzie domysłów, podejmować próby odnalezienia obranego przez Autora kierunku poszukiwań.

Zdaniem recenzentki, przyjęty charakter prowadzonych przez Doktoranta działań, mogących kojarzyć się z przyjętym celem lub ich większą ilością, określić możemy w następujący sposób:

- analiza wybranych znaków abstrakcyjnych pod kątem identyfikowania najważniejszych elementów strukturalnych na tle kulturowym oraz języka komunikacji;
- rozpoznanie wybranych elementów znaków abstrakcyjnych w odniesieniu do ich dziedzictwa, miejsca oraz tożsamości w kontekście obszaru rodzinnego miasta Łódź;
- implementacja symbolicznej linii, formy geometrycznej oraz znaku do procesu rozumienia oraz identyfikacji przestrzeni miasta;
- wskazanie sposobu skutecznej promocji miasta z wykorzystaniem języka znaku abstrakcyjnego sprzężonego z danym miejscem w kontekście czytelności przekazu, rozpoznawalności i tożsamości.

Nie do powinności recenzentów jednak należy to zadanie, a do Autora dysertacji naukowej. Wyraźne wyartykułowanie podstawowych celów oraz tezy to czynniki niezbędne dla ułatwienia zapoznawania się z głównymi założeniami rozprawy.

Pochylając się nad rozprawą nasuwa się także zasadnicze pytanie, dotyczące klucza wyboru dzieł mających służyć jako podstawy interpretacji artystycznej. Nie został on doprecyzowany, a ze względu na ograniczony wybór przykładów trudno mieć poczucie, że wykorzystane zostały wszystkie, możliwe i dostępne źródła. Brak takowego wskazania przyczynia się do formułowania wniosku, że wybór był przypadkowy i w ilości niepełnej, co podkreśla również spis wykorzystanej literatury. Doktorant korzystał z 11 źródeł piśmiennictwa oraz 30 źródeł internetowych. Nadmienić należy, iż spis literatury przygotowany został wadliwie (nie wszystkie pozycje zostały zaopatrzone nazwiskiem autora, literatura przedstawiona jest według tytułów, a nie nazwisk autorów w porządku alfabetycznym, źródła internetowe podane zostały bez tytułów, autorów, bez zaznaczenia kiedy z nich korzystano).

Merytorykę zagadnienia pogłębiłoby zamieszczenie komentarzy podsumowujących każdy rozdział, ogólne podsumowanie ze wskazaniem: wniosków, zestawienia prac lub ich selekcji pod kątem powiązań mogących stanowić ośnowę badawczą, podaniem znaczenia tożsamościowego oraz czytelności komunikatu czy zasadności przekazu.

Takie postępowanie mogłoby zdecydowanie poszerzyć horyzonty poznawcze i przedstawić drogę badawczą, którą podążał Pan mgr Jarosław Borek..

Zamieszczony w opracowaniu materiał ilustracyjny powinien zaopatrzony być podpisami zawierającymi informacje o autorze dzieła, miejsca w którym się znajduje, roku wykonania dzieła, wymiarów i materiału z jakiego zostało wykonane oraz autora wykonanej fotografii. W treści opracowania powinny znajdować się odnośniki do materiału graficznego, czyli wyraźnie wyodrębnione odwołania się do zawartej ikonografii.

Dokumentacja fotograficzna realizacji pt. „Geometrikon”, „Łódź 2024”, „Miasto” nie przedstawia rzeczywistych lokalizacji prac, to graficzne propozycje umiejscowienia rzeźb i płaskorzeźby – obiekty są zaimplementowane w dane przestrzenie miasta. Nic zdrożnego w takich zabiegach, jednakże byłoby wskazane rzetelnie zdefiniowanie faktycznej lokalizacji utworów plastycznych albo opisanie procesu symulacji przestrzennych, tym bardziej, że Pan mgr Jarosław Borek podejmuje kwestie tożsamości znaku i miejsca, komunikatu oraz wartości edukacyjnych. Swoboda interpretacyjna pozostawiana odbiorcom stanowi o wolności myślenia, jednakże cenna byłaby informacja przybliżająca nam cele podejmowanych realizacji, założenia, przesłania, co pozwoliłoby dogłębniej zrozumieć motywację twórczą Autora, jego odautorski przekaz, główną myśl przyświecającą zamierzeniom. W tekście znajdujemy zdanie: „Jako twórca zamykam w nich swoje emocje i swoje subiektywne, ukryte treści pozostawiając otwartą drogę indywidualnego doświadczenia dla odbiorcy” [Borek 2024: 67] i moglibyśmy uznać, że to szlachetny gest, niemniej może to też prowadzić do wniosków, że prace stanowią efekt przypadkowej czy nawet bezrefleksyjnej aktywności artystycznej. Szkoda, gdyż same w sobie posiadają dużą wartość, świadczą o wyobraźni, sprawności warsztatowej Autora oraz biegłości i otwartości na skalę doświadczenia w twardej materii stali.

Zdaniem recenzentki, dodatkowym walorem pracy naukowej byłoby odniesienie do stanu badań i próba rozpoznania oraz konfrontacji kwestii wybranego przez Doktoranta sposobu podejścia do będących przedmiotem opracowania dzieł z innymi przypadkami. Być może wzbogaciłoby to proces badawczy, być może zmieniło.

Przedstawiona do recenzji rozprawa została przygotowana w sposób poprawny pod względem językowym, materiał ilustracyjny jest wystarczający.

Przydatność rozprawy dla nauk w dziedzinie sztuki w dyscyplinie artystycznej sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki

Przydatność niniejszej rozprawy dla nauk w dziedzinie sztuk plastycznych polega na ukazaniu wartości znaku graficznego oraz dzieł artystycznych mogących służyć jako narzędzie poznawcze w kontekście obserwowanej kultury obrazkowej, a także jako istotny język przekazu o wielopłaszczyznowym znaczeniu – historycznym, kulturowym, tożsamościowym.

Sugestia uzupełniania się kierunków badawczych, jak historia, historia sztuki, sztuka uliczna i realizacje z obszaru sztuki czystej wraz z indywidualnym doświadczeniem z zakresu działalności artystycznej, to interesujące stanowisko, niepozbawione świeżości narracyjnej. Często też, przez całkowicie nowy czy wynikający

z uwarunkowań kulturowych sposób postrzegania kwestii podłoża badawczego i realizacyjnego prowokujące przekraczanie granic nawet tego co znane, tego, co wyobrażalne.

Pan mgr Jarosław Borek w sposób autorski podszedł do prezentacji omawianego w rozprawie materiału badawczego, ukazując przy tym znajomość obszaru dociekań, potencjał implementacyjny i badawczy.

Wnioski końcowe

Pan mgr Jarosław Borek, mimo mankamentów zauważonych w niniejszej rozprawie, wykazał się samodzielnym, twórczym oraz kreatywnym podejściem do analizy zagadnienia, którego podjął się w dysertacji. Na podkreślenie zasługuje umiejętność przeprowadzania wnikliwej analizy, łączenia zagadnień i wykorzystanie przyjętego w pracy aparatu badawczego. Niniejsza praca może być uznana za głos w dyskusji nad wartością znaku abstrakcyjnego w komunikacji oraz wykorzystaniem działań z obszaru sztuk ulicznych jako istotnego elementu o symbolicznym i merytorycznym znaczeniu w kulturze przekazu informacji obrazkowej.

Reasumując recenzowana rozprawa doktorska Pana mgr Jarosława Borka pt. „ZNAKI SZCZEGÓLNE – TOŻSAME FORMY PRZESTRZENNE” jest zgodna z przyjętymi standardami dla pracy doktorskiej w naukach w dziedzinie sztuki w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki. Autor rozprawy wykazał się wiedzą teoretyczną, jak i ukazał implikacyjny charakter swoich dociekań oraz możliwości badawcze.

Wnoszę o dopuszczenie rozprawy doktorskiej Pana mgr Jarosława Borka do publicznej obrony na Wydziale Sztuk Pięknych Akademii Sztuk Pięknych im Władysława Strzemińskiego w Łodzi.

Prof. dr hab. inż. arch. Katarzyna Słuchocka